
Moduł VI

Pielęgnacja zwierząt gospodarskich

1. Zasady pielęgnacji poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich

- Bydło
- Trzoda chlewna
- Drób
- Konie
- Owce i kozy

Bibliografia

1. Zasady pielęgnacji poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich

Bydło

Pielęgnacja zwierząt gospodarskich wpływa zdecydowanie na ich zdrowie, higienę oraz wyniki produkcyjne. Te ostatnie wiążą się głównie z faktem, iż zwierzęta zadbane mają po prostu lepsze samopoczucie, są zdrowsze, przez co, przy zapewnieniu optymalnych pozostałych czynników wpływających na produktywność (tj. żywienia, warunków dobrostanu), osiągają wyższy poziom wydajności, a to przekłada się na efekt ekonomiczny hodowcy/gospodarstwa.

Rysunek 6.1. Zadbane bydło

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Podstawowymi zabiegami pielęgnacyjnymi bydła są:

- czyszczenie skóry i sierści,
- korekcja racic,
- usuwanie lub korekcja rogów,
- inne zabiegi specjalistyczne.

Czyszczenie skóry i sierści

Powłoka skórna otaczająca całe ciało zwierzęcia pełni w jego organizmie znaczącą funkcję. Przede wszystkim stanowi barierę ochronną zapobiegającą wnikaniu drobnoustrojów chorobotwórczych do jego wnętrza i umożliwia odbiór bodźców ze środowiska zewnętrznego poprzez bezpośredni z nim kontakt. Pozostałe funkcje skóry to termoregulacja i udział w wydalaniu wody z organizmu. Jak widać, rola skóry jest bardzo ważna, dlatego dbałość o jej stan jest niezbędnym zabiegiem. Czyszczenie skóry, a zarazem sierści polega na usunięciu z ich powierzchni wszelkich zanieczyszczeń, takich jak m.in.:

- kurz,
- resztki paszy,
- cząstki ściółki,
- zrogowaciały naskórek,

- pasożyty skórne,
- odchody itp.

Najczęstszym sposobem czyszczenia skóry i sierści jest czesanie, które poza spełnieniem swojego podstawowego celu pobudza zakończenia nerwowe (zlokalizowane na powierzchni skóry) oraz poprawia jej ukrwienie. To z kolei wpływa na poprawę przyswajania składników pokarmowych, wzmacnia przebieg procesu przemiany materii i poprawia apetyt zwierzęcia. W konsekwencji przekłada się to na wyższe wyniki produkcyjne i ekonomiczne. Dbalność o skórę jest również ważna w przypadku, gdy wykorzystywane są skóry jako surowiec w przemyśle skórzanym, gdyż prawidłowa higiena skóry zdecydowanie polepsza jej jakość.

Zabiegi czyszczenia skóry i sierści powinny być wykonywane jak najczęściej, najlepiej codziennie (oczywiście w miarę możliwości). Najwięcej uwagi w zakresie utrzymania higieny potrzebują krowy mleczne, co jest związane z higieną doju. Przed każdym dojem należy dokładnie umyć wymię i jego okolice, żeby zapobiec obniżeniu jakości mleka i zapobiec chorobom tej partii ciała.

Rysunek 6.3. Zadbane wymię krowy

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Do tego celu używa się wody z dodatkiem neutralnego mydła bądź specjalnych płynów. Do czyszczenia skóry i sierści najczęściej wykorzystuje się szczotkę ze sztywnym naturalnym włosem. Czyszczenie przeprowadza się, zaczynając od przednich partii ciała (tj. lewej strony szyi), przez kłęb, łopatkę, klatkę piersiową, grzbiet, brzuch, kończąc na kończynach przednich, tylnych i zadzie. Do powyższego celu służą także automatyczne szczotki „czochradła dla bydła”, które montowane są w oborach wolnostanowiskowych, na odpowiedniej wysokości, gdzie bydło samo czyści skórę na grzbiecie bądź po bokach ciała.

Rysunek 6.2. Dobrej jakości skóra krowy

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Szacuje się, że czyszczenie skóry i sierści wykonywane systematycznie poprawia wydajność krów średnio o 5–8%.

Korekcja racic

Drugim, również niezbędnym, zabiegiem pielęgnacyjnym bydła jest pielęgnacja kończyn, a przede wszystkim korekcja racic. Dlaczego? Odpowiedź jest prosta, racice mają największy bezpośredni kontakt z podłożem, które może zawierać w sobie wszystko (w zależności od jego rodzaju – drobnoustroje, nadmierną ilość wody itp.). W związku z powyższym są one narażone na różnego rodzaju zniekształcenia, uszkodzenia, co prowadzi do niesamowitego bólu, a w konsekwencji do obniżenia produkcji tych zwierząt. Przyrost rogu racicznego najszybciej przebiega w przedniej części ściany rogowej, dlatego też racice nie tylko wydłużają się, ale także zmieniają swój kształt. Celem korekcji jest przywrócenie racicom prawidłowego kształtu, co wpływa na ruch całej kończyny.

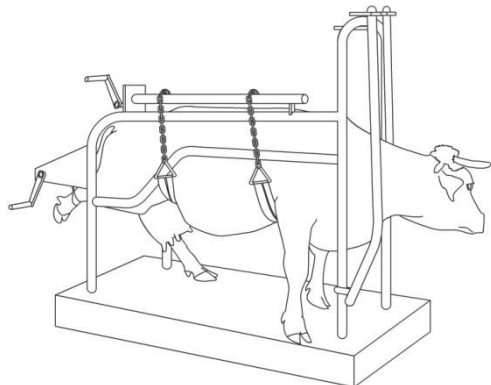
Róg raciczny przyrasta stale, średnio 3 mm/miesiąc. Częstość wykonywania korekcji zależy od systemu utrzymania bydła oraz możliwości ruchowych zwierząt. Intensywność ścierania racic jest największa w oborach wolnostanowiskowych, gdzie zwierzęta mają największą swobodę ruchu. Mniej intensywnie ścierają się racice w oborach uwięziowych, ściółkowych. System utrzymania należy dostosować głównie do częstotliwości wykonywania tego zabiegu. Korekcji racic dokonuje się najczęściej **dwukrotnie w ciągu roku**:

- wiosną – na około 6 tygodni przed wyjściem na pastwisko,
- jesienią – jako zabieg uzupełniający.

Najważniejsze czynności związane z powyższym zabiegiem to:

- unieruchomienie kończyny w poskromie,

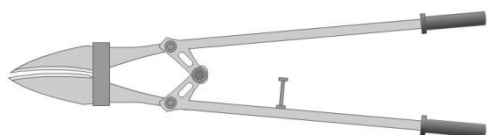
Rysunek 6.4. Poskrom dla bydła

Źródło: opracowanie własne wykonawcy na podstawie
http://www.zmprzysieki.republika.pl/poskrom_dla_bydla.html

- wyrównanie warstwy rogu z podeszwy (nóż kopytowy),
- obcięcie warstwy rogu ściennego (kleszcze racicowe),

Rysunek 6.5. Kleszcze nożycowe do kopyt i racic koni i bydła

Źródło: opracowanie własne wykonawcy na podstawie <http://zakupyrolnicze.pl/kleszcze-nozycowe-do-kopyt-i-racic-koni-i-bydla-boczne-p-5698.html>

- zestruganie części podeszwy przy szparze międzyracicznej (nóż kopytowy),

Rysunek 6.6. Nóż kopytowy

Źródło: opracowanie własne wykonawcy na podstawie http://renomed-tm.pl/ze_stali_weglowej.html

- wyrównanie nierówności (tarnik).

Rysunek. 6.7. Tarnik

Źródło: opracowanie własne wykonawcy na podstawie <http://e-equus.pl/cemtec-tarnik-do-kopyt-p-2234.html>

Specjaliści coraz częściej stosują do wykonania tego zabiegu szlifierkę kątową wyposażoną w specjalne tarcze ściernicze zbierające warstwę rogu racicznego. Przy wykonywaniu korekacji racic niezbędne jest zachowanie szczególnej ostrożności ze względu na możliwość szybkiego ich skaleczenia. Czynność tę powinna wykonywać osoba doświadczona.

Usuwanie rogów, czyli dehornizacja i ich korekcja

Dekornizacja jest kolejnym zabiegiem pielęgnacyjnym wykonywanym u bydła. Głównym jej celem jest:

- złagodzenie skutków agresji wśród zwierząt,
- zwiększenie bezpieczeństwa obsługi.

Szczególnie zalecane jest usuwanie rogów zwierzętom utrzymywanym w oborach wolnostanowiskowych, gdyż mają one największe możliwości przemieszczania się pomiędzy sobą i najczęściej dochodzi tam do walk, głównie w czasie kształtowania się hierarchii stada, ale nie tylko.

Zabieg dehornizacji najłatwiej jest wykonać u zwierząt młodych, czyli cieląt w drugim tygodniu życia. **Istnieje kilka sposobów usuwania rogów:**

- **chemiczne** – stosowanie specjalnych środków chemicznych, które działają wypalająco na zawiązki rogów, stosuje się je kilkakrotnie (metoda bolesna);
- **chirurgiczne** – w tej metodzie specjalista (lekarz weterynarz) pozbywa się zawiązków rogów specjalnym nożem Robertsa (metoda najbardziej krwawa, szybka, najmniej bolesna),
- **termiczne** – zawiązki rogowe usuwa się za pomocą żegadeł nagrzewanych gazem bądź prądem (metoda bezkrwawa, bolesna, krótsza niż chemiczna).

Rysunek 6.8. Krowa przed dehornizacją

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

W stadach bydła rogatego nieco rzadziej niż dekokornizacja wykonywana jest korekcja rogów. Polega ona głównie na ich kształtowaniu. Korekcji rogów dokonuje się u osobników, u których rogi rosną niewłaściwie. Zabieg ten przebiega przy użyciu separatorów ukierunkowujących przyrost puszki rogowej oraz tarników.

Pozostałe zabiegi pielęgnacyjne bydła

Pielęgnacja bydła obejmuje szereg czynności wykonywanych zarówno okresowo (te opisane powyżej), jak i codziennie. Do zabiegów pielęgnacyjnych należy także kontrola mikroklimatu panującego w oborze czy higiena obory oraz pomieszczeń pomocniczych (choćby dezynfekcja wnętrza, tj. ścian i wyposażenia). Pielęgnacja to także kontrola i profilaktyka zwalczania chorób zakaźnych, polegająca na stałej obserwacji zwierząt czy szczepieniach ochronnych, w porozumieniu z lekarzem weterynarii. Zabiegiem pielęgnacyjnym bydła jest także przystrzyganie sierści. Wykonuje się je w celu nadania odpowiedniego wyglądu zwierząt oraz łatwiejszego utrzymania higieny skóry i sierści.

Trzoda chlewna

Pielęgnacja trzody chlewnej w porównaniu do bydła jest nieco bardziej ograniczona. W przypadku gatunku opisanego powyżej pielęgnacja dotyczyła głównie wyglądu zwierząt. W przypadku świń jest nieco inaczej. Najwięcej zabiegów pielęgnacyjnych oraz profilaktycznych wykonywanych jest na najmłodszej grupie tego gatunku, czyli prosiątach. **Już od razu po urodzeniu należy:**

- oczyścić pyszczek i nozdrza ze śluzu,
- odciąć i zdezynfekować pępowinę,
- przyciąć/skrócić kiełki,
- wytrzeć całe ciało do sucha,
- podstawić do wymienia lochy, by prosię napiło się siary,
- podstawić pod źródło ciepła.

To najważniejsze czynności poporodowe dotyczące prosiąt. Okres odchowu prosiąt (czas przebywania przy matce do 28 dni) zdecydowanie wpływa na późniejsze wyniki produkcyjne i zdrowotne zwierząt. W związku z powyższym prawidłowość wykonania zabiegów pielęgnacyjnych prosiąt jest niezwykle ważna i niezastąpiona. W kolejnych dniach **po porodzie wykonuje się** także:

- szczepienia ochronne (żelazem),
- kastrację (trzebienie),

Rysunek. 6.9. Prosięta podstawione do wymienia lochy

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

- skracanie ogonków (kurtyzację).

Powyżej opisane zabiegi pielęgnacyjne prosiąt stanowią najszerszy zakres tej grupy zabiegów, jeżeli chodzi o trzodę chlewną. Starsze grupy produkcyjne tego gatunku w zakresie pielęgnacji mają mniejsze wymagania. Ogólną zasadą ich wykonania jest ograniczenie bólu i strachu zwierzętom, gdyż jest to grupa dość podatna na stres. Dodatkowo czynności pielęgnacyjne muszą być wykonane fachowo i terminowo. Jednym z nich jest kontrola objawów kulawizny. Zwraca się uwagę na trudności ze wstawaniem, widoczne urazy, opuchlizny kończyn, sztywny zad. Zapobieganie tego typu zabiegom powinno odbywać się na bieżąco poprzez usuwanie głównych przyczyn schorzeń, jakimi są np.: mokra posadzka, jej zły stan higieniczny, uszkodzona powierzchnia

Rysunek 6.10. Zadbane prosięta

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

podłoża. Pielęgnacja świń obejmuje również utrzymanie odpowiednich warunków mikroklimatycznych i higienicznych w strefie przebywania zwierząt. Te pierwsze określają wymogi wzajemnej zgodności (*cross compliance*) w obszarze C dotyczące dobrostanu zwierząt, natomiast **higiena dotyczy** głównie:

- czyszczenia,
- dezynfekcji pomieszczeń.

Ich czyszczenie ogranicza ryzyko strat spowodowanych chorobami zakaźnymi atakującymi stado zwierząt. Co prawda utrzymanie sterylnej czystości w chlewni jest niemożliwe, jednak prawidłowe zabiegi pielęgnacyjne ograniczają do minimum poziom niebezpiecznych zarazków.

Drób

Zabiegi pielęgnacyjne drobiu ściśle wiążą się z profilaktyką zdrowotności tego gatunku. Pierwszą i podstawową zasadą jest ciągłe brakowanie ze stada osobników z objawami chorobowymi, bez apetytu czy innymi odbiegającymi od reszty stada objawami. Taki osobnik jest ogniskiem zakażenia stada. Nieco szerszy program pielęgnacyjno-profilaktyczny drobiu stosowany jest na fermach przemysłowych o większej skali produkcji, gdzie stosuje się szczepienia rodziców i piskląt. Skuteczność szczepienia jest zależna od czynników środowiskowych i odpornościowych. Zabiegiem pielęgnacyjnym jest także czyszczenie i dezynfekcja pomieszczeń oraz sprzętu. Ważne jest, aby przed „włożeniem” do budynku nowej partii zwierząt wykonać następujące czynności:

- spryskanie ściółki środkiem owadobójczym,
- umycie i odkażenie karmideł i poideł,
- oczyszczenie wnętrza budynku z kurzu,
- usunięcie ściółki z poprzedniego chowu,
- umycie wnętrza pomieszczenia wodą z płynem odkażającym,
- przeprowadzenie dezynfekcji,
- powtórne spryskanie wyposażenia środkiem owadobójczym,
- wybielenie pomieszczenia, np. wapnem,
- rozłożenie nowej, czystej, świeżej ściółki.

U drobiu wykonuje się również przepierzanie stada. Najbardziej optymalnym czasem dla tego zabiegu jest okres między kolejnym czasem nieśności. Pierzenie się drobiu jest naturalnym zjawiskiem występującym raz w roku. W celu wydłużenia nieśności wykonuje się wymuszone przepierzanie. Jest to możliwe poprzez ograniczenie dla drobiu dostępu do paszy, wody, światła czy też zastosowanie środków hormonalnych. W gospodarstwach ekologicznych zabieg ten jest zabroniony. W ramach zabiegów pielęgnacyjnych dla drobiu wodnego wystarczy zapewnić im dostęp do zbiorników wodnych. Pielęgnacja drobiu to także zapobieganie kanibalizmowi i pterofagii. Kanibalizm objawia się najczęściej u sztuk kilkutygodniowych i objawia się np. dziobaniem palców czy uszkadzaniem kloaki. Najprostszym zabiegiem profilaktycznym tego zjawiska jest zmniejszenie obsady, zaciemnienie pomieszczenia (czerwone szyby w oknach, zielone żarówki) czy odpowiednie żywienie. Pterofagia drobiu polega na wydziobywaniu piór. Głównymi jej przyczynami są błędy żywieniowe, pasożyty skórne, choroby skóry. Jej zapobieganie wygląda podobnie jak w przypadku kanibalizmu. Często pterofagia daje początek kanibalizmowi.

Konie

Głównym zabiegiem pielęgnacyjnym konia jest jego czyszczenie. Dotyczy ono przede wszystkim:

- sierści,
- grzywy,
- ogona,
- kopyt.

Czyszczenie wymienionych elementów powinno być wykonywane każdego dnia, najlepiej na zewnątrz budynku, gdyż w ten sposób obniża się zapylenie w stajni. Celem czyszczenia jest, podobnie jak w przypadku bydła, usunięcie zrogowaciałego naskórka, martwej sierści, kurzu, potu i wszelkich zanieczyszczeń, a także udrożnienie porów, przez co uła-

Rysunek 6.11. Higiena okolic pyska

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

twia się oddychanie skóry i pobudzenie krążenia krwi. Pielęgnacja konia to nie tylko dbałość o jego wygląd zewnętrzny, to także poprawa jego samopoczucia, ale też, co bardzo ważne, nawiązywanie dobrych relacji pomiędzy zwierzęciem a obsługującym.

Do wykonania powyższych zabiegów pielęgnacyjnych niezbędne są następujące **przybory**:

- szczotka z włosia do czyszczenia sierści,
- zgrzebło (do czyszczenia szczotki),
- grzebień do czesania grzywy i ogona,
- kopystka do czyszczenia kopyt + szczotka do czyszczenia puszki kopytowej,
- miękkie ścierki do przecierania sierści, okolic oczu i pyska oraz kolejna do przetarcia okolic odbytu i narządów płciowych,
- możliwość zastosowania specjalnych odkurzaczy.

Rysunek 6.12. Czyszczenie kopyt

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

cierając szczotkę o zgrzebło.

Czyszczenie koni rozpoczyna się od jego lewej strony. Szczotkę należy trzymać w prawej ręce, w drugiej zaś zgrzebło. Przechodząc na prawą stronę, narzędzia przekłada się zamiennie. Pierwszym etapem jest czyszczenie konia z większych zanieczyszczeń za pomocą słomy bądź gumowego/plastikowego zgrzebła. Kolejny krok stanowi ruchy szczotką pod włos i z włosiem, co jakiś czas wy-

Kolejność czyszczenia jest następująca: szyja – kłęb – łopatka – pierś – przednia kończyna – grzbiet – bok – brzuch – zad – kończyna tylna. Następnie czyści się głowę, na końcu grzywę i ogon. Na samym końcu czyści się kopyta. Za pomocą kopystki należy usunąć z podeszwy i rowów strzałkowych zanieczyszczenia. Koń jest specyficznym gatunkiem, jeżeli chodzi o pielęgnację. Należy ją wykonywać praktycznie po każdym treningu, codziennie i systematycznie. Tak mniej więcej wygląda codzienna pielęgnacja konia. Obok tych czynności należy wykonać jeszcze szereg innych, choć z mniejszą częstotliwością:

Rysunek 6.13. Czesanie ogona

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

- rozcyszczanie – okresowe (co 4–6 tygodni) przycinanie nadmiernie wyrosniętego rogu kopytowego,
- kucie – zabieg wykonywany równocześnie z powyższym, z taką samą częstotliwością, dotyczy głównie koni użytkowanych roboczo i sportowo,
- kąpanie – w specjalnie przystosowanych stanowiskach, basenach, bądź za pomocą wody i szamponów dla koni,
- strzyżenie – zabieg wykonywany głównie u koni sportowych, strzyżeniu podlega sierść na szyi i kłódzie (grzbiecie).

Poza opisanymi zabiegami pielęgnacyjnymi należy także uwzględnić higienę pomieszczeń i sprzętu wykorzystywanego w chowie koni, a także utrzymanie prawidłowego mikroklimatu w stajni.

Owce i kozy

Owce i kozy mają bardzo zbliżone wymagania pielęgnacyjne, dlatego zostaną opisane w jednym punkcie. Ich wykonywanie powinno odbywać się tak, by zwierzę było unieruchomione w poskromie. Oba gatunki, podobnie jak te opisane wcześniej, powinny podlegać zabiegom pielęgnacyjnym. Są to szczególnie:

- znakowanie,
- kurtyzacja ogonków,
- dekontaminacja,
- kastracja,
- korekcja racic,
- dbałość o wełnę i sierść.

Zabiegi pielęgnacyjne owiec i kóz rozpoczyna się już u jagniąt/koźląt w wieku ok. 2 tygodnia życia. Pierwszym z nich jest nadanie zwierzęciu znaku identyfikacyjnego (założenie kolczyków). Nieco później, bo między 4 a 6 tygodniem, wykonuje się zabieg skracania ogonków (między 1 a 2 kręgiem u samców, oraz między 3 a 4 kręgiem u samic). Zabieg kurtyzacji wykonuje się za pomocą emasku-

Rysunek 6.14. Czyszczenie sierści

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Rysunek 6.15. Strzyżenie owiec

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

latora (metoda krwawa) bądź krążków zaciskowych (metoda bezkrwawa).

Kastrację wykonuje się u tryków i kozłów przeznaczonych do uboju. Jej głównym celem jest polepszenie jakości mięsa poprzez nadanie mu walorów zapachowych. Kastrację najlepiej jest wykonać jak najwcześniej, gdyż pozwala to na łatwiejsze zregenerowanie się zwierząt po zabiegu, dlatego zaleca się kastrowanie koziołków między 2 a 3 miesiącem życia, tryków zaś przed upływem 3 miesiąca życia.

Dekornizacja, czyli zabieg usunięcia zawiązków rogów, wykonywana jest u zwierząt młodych. Wśród owiec i kóz spotyka się osobniki rogate lub bezrogie. Sposoby oraz potrzebny sprzęt do wykonania zabiegu dehornizacji owiec i kóz są identyczne jak te opisane w przypadku bydła.

Podobnie jest z pielęgnacją racic. Korekcja wygląda tak samo jak w przypadku bydła. Częstotliwość tego zabiegu jest dwukrotna w ciągu roku – zaleca się korekcję racic na dwa tygodnie przed wyjściem na pastwisko oraz na kilka tygodni przed powrotem do owczarni. Typowym zabiegiem pielęgnacyjnym racic jest ich kąpiel w specjalnych roztworach dezynfekujących i wpływających na utwardzenie tworzywa racicowego (raz w miesiącu).

Rysunek 6.16. Zadbane kozy

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Bardzo ważnym zabiegiem pielęgnacyjnym małych przeżuwaczy jest dbałość o wełnę i sierść.

Istnieją dwa **sposoby pozyskiwania wełny**:

- ręczna – za pomocą specjalnych nożyc do strzyży,
- mechaniczna – z użyciem maszynki elektrycznej.

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Zabiegi pielęgnacyjne zwierząt wystawowych

Odrębną grupę zabiegów pielęgnacyjnych stanowią te związane z przygotowaniem zwierząt do aukcji, wystaw czy pokazów. Należą do nich m.in.: strzyżenie, pielęgnacja racic/kopyt, czyszczenie i mycie skóry/sierści, strzyżenie, czesanie włosów (grzywy i ogona) oraz nabłyszczanie racic i rogów.

Bibliografia

Literatura obowiązkowa

Praca zbiorowa, *Produkcja zwierzęca*, cz. 2, Wydawnictwo Rea, Warszawa 2010.

Literatura dodatkowa

Praca zbiorowa, *Hodowla zwierząt*, cz. 1, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1996.

Praca zbiorowa, *Hodowla zwierząt*, cz. 2, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1996.

Netografia

<http://www.lodr.pl/doradztwo/produkcja-zwierzeca/trzoda-chlewna/722-dobrostan-w-produkcji-trzody-chlewnej>

<http://www.canagri.pl/guide/6.html>